

בירורי הלכה

הרב ניסן ליפא אלפערט זצ"ל

בענין ברכת אירוסין

ענף א'

[כתובות ז:]: ברכת אירוסין מאי מברך. רבין בר רב אדא ורבה בר רב אדא תרוייהו משמ"י דרב יהודה אמרי: בא"י אמ"ה אקב"ו על העריות, ואסר לנו את הארוסות, והתיר לנו את הנשואות ע"י חופה וקידושין.

והקשו הראשונים על נוסח ברכת אירוסין: א) היכן מצינו ברכה כגון זו שמברכין על מה שאסר לנו אבר מן החי והתיר לנו לשחוט. ב) ויותר יתכן לומר אשר הזהירנו על העריות. ג) מה ראו חכמים להזכיר בברכה זו איסור הארוסות, והלא בקידוש שבת וי"ט לא הזכירו איסור מלאכה. ועיין בשיטמ"ק על כתובות מה דשקלו וטרו בזה.

והנראה בזה שמלבד הלאווין דעריות יש גם מצות עשה בעריות דכתיב קדושים תהיו – ופירש"י עה"ת שהיא מ"ע לפרוש מן העריות וז"ל: קדושים תהיו: היו פרושים מן העריות ומן העבירה. ומה מוסיפה מצות עשה זו על האזהרות של העריות? מצות קדושה, קדש עצמך במותר לך, ולהוסיף סייגין וגדרים לשמירה שלא נעבור על איסור עריות, ולהתקדש בקדושה יתירה. ונמצא שאנו מברכים אקב"ו על העריות, היינו על מצות עשה של קדושים תהיו, ותוצאה מקדושה זו שאין להיות חיי אישות אא"כ בקידושין ונישואין ואפילו ייחוד פנויה אסורה. וזהו מה שאומרים "ואסר לנו את הארוסות", דאף שהאיסור הוא מדרבנן, הקיום הוא מן התורה מד"ת של קדושים תהיו. וכזה שונה מצות קדושה שיש בעריות וברכתה מברכת קידוש של שבת ויו"ט, כי איסורמלאכה של שבת ויו"ט נובע מקדושת היום שיום זה מופרש ומובדל מכל ימי השבוע, שהוא קדוש לה', משא"כ בקדושה שנצטוינו לקדש עצמנו בעריות, אין הקדושה נובעת מהעריות, אלא הקדושה באה מהסייגין והגדרים והאיסורים שקבלנו על עצמנו, ולפיכך מזכירין בברכה זו איסור הארוסות וההיתר שע"י נישואין.

ענף ב' – חתימת הברכה

רב אחא בריה דרבא מסיים בה משמיה דרב יהודה בא"י מקדש ישראל ע"י חופה וקידושין. מאן דלא חתים מידידהוה אברכת פירות ואברכת מצות. ומאן דחתים בה מידי דהוה אקידושא.

ופירש"י בד"ה מידי דהוה אקידושא וז"ל, כיון דבלשון קדושה היא כקידוש היום: חתמינן בה כי התם דבההיא חתמינן משום דיש בה הפסק כגון כי הוא יום תחלה למקראי קודש. והתוס' כתבו על פירש"י ולא נראה. וטעמם דמה בכך שנאמר בה לשון קדושה. והלא רש"י עצמו כ' שאין לשון קדושה גורם שיחתום בה אלא שאני קידוש שיש בה הפסק שמזכיר בה מקראי קודש, כלומר, ולפיכך הוה כברכה ארוכה שכל שיש בה ב' ענינים הוה ברכה ארוכה שחותמת בכרוך אבל ברכת אירוסין דהיא כולה הודאה היא למה יחתום בכרוך.

וגם פירוש התוס' אינו מרווח כ"כ דלמה לו לומר מידי דהוה אקידושא, יאמר דהטעם הוא דהוה ברכה ארוכה. ויש ליישב, דבכל מקום בברכה ארוכה יש בה שבת ובקשה [והו"ו כב' ברכות הכלולות ביחד], אבל בברכת אירוסין אין בה תפילה, ולפיכך אמר מידי דהוה אקידושא דאין בה תפלה ואעפ"כ חותמת בכרוך, ש"מ כיון דארוך חותמים בכרוך א"כ ה"ה בברכת אירוסין, אבל על פירש"י קשה כנ"ל.

ענף ג' – ברכת אירוסין - ברכת המצוה או ברכת השבת

שיטת הרמב"ם שקידושין היא מצות עשה, וברכת אירוסין היא ברכת המצוה (רמב"ם הל' אישות, פ"ג הכ"ג) ומברכין קודם קידושין, ושם לא בירך קודם קידושין לא יברך שהרי מאי דהוה הוה וברכתו לבטלה.

והריטב"א העיד דברוב המקומות נהגו לאומרה אחר הקידושין. וכתב וז"ל: והרמב"ם ז"ל הפריז על המדה ואומר שאם קדש ולא בירך לא יברך אחר הקידושין שזו ברכה לבטלה מה שנעשה כבר נעשה, ולא מילתא היא, דהתם היא בברכת המצות כדפירשתי וזו אינה ברכת המצות כלל, ואילו היתה ברכת המצות היה לנו לומר אקב"ו על הקידושין ולא היה לנו לומר וצונו על העריות, כי היכן מצינו ברכה על האיסור, וכי מברכין אשר אסר לנו אבר מן החי, ועוד מה ענין חופה לכאן כל שכן שאין אנו עושין בכאן מצות חופה, ועוד אם ברכת מצות היא היאך אין ארוס מברך אותה, לא מצינו בשום מקום שזה עושה מצוה וזה מברך בשבילו, אלא על כרחך

ברכה זו אינה אלא כעין קידוש על מה שקדשנו הקב"ה יותר משאר האומות בענין פריה ורביה, ולפיכך אנו מסדרין עליו שצונו על העריות שאין קידושין תופסין בהם, ואפילו הארוסות שהקידושין תופסין בהן אסר לנו עד שתכנס וכו', עכ"ל.

והן ג' קושיות: (א) למה אין מברכין אקב"ו על הקידושין. (ב) למה לא מברך החתן. (ג) למה מזכירים חופה.

ענף ד' – מטבע של ברכות

ישנם ד' סוגים במטבע של ברכות: (א) ברכה שפותחת בברוך וחותרת בברוך. (ב) ברכה שפותחת בברוך ואינה חותרת בברוך. (ג) ברכה שחותרת בברוך ואינה פותחת בברוך. (ד) ברכה שאינה פותחת ואינה חותרת בברוך. וודאי שלא במקרה נעשה כן אלא יש טעם לשינויי המטבעות. והיסוד למטבע של ברכות הוא כברייתא המובאה בפסחים (דף ק"ד ע"ב) וירושלמי ברכות פ"א: "כל הברכות כולן פותח בברוך וחותרם בהן בברוך חוץ מברכת מצוה וברכה הפיזית וברכה הסמוכה לחבירתה וברכה אחרונה שבקריאת שמע..." ועיין שם בתוס' ד"ה כל שכתבו שברכות השבח שאני.

והנה שברכה אחרונה שבק"ש אינה פותחת בברוך מפני שהיא ג"כ סמוכה לחברתה וק"ש לא הוה הפסק. והרמב"ם בפ"א הל"א מהלכות ברכות שינה את הסדר וכתב: "כל הברכות כולן פותח בהם בברוך וחותרם בהם בברוך חוץ מברכה אחרונה של קריאת שמע וברכה הסמוכה לחברתה וברכת הפירות והדומה לה וברכת עשיית המצוה", משמע שברכה אחרונה של ק"ש אינה מטעם ברכה הסמוכה לחברתה. וצ"ב ד"א למה אינה פותחת בברוך.

והתוס' פסחים (קד): סוף ד"ה חוץ הקשו למה אין ישתבח ויהללך פותחות בברוך. ותירץ דסמוכות לחברתן לברוך שאמר ולברכת ההלל ואין פסוקי דזמרה ואמירת ההלל הפסק.

ועוד הקשו למה ברכה אחרונה של ברכת התורה פותחת בברוך. ותירץ דבזמן המשנה היה הראשון פותח והאחרון חותם והוה הפסק גדול. וקשה למה ברכה אחרונה של מגילה פותחת בברוך. ותירץ הר"ן שהיא ברכה בפני עצמה ואינה ברכת המגילה ונראה שיש לרמב"ם באור אחר בענין זה. דנחלקו הראשונים אם ברכות

בירורי הלכה/ בענין ברכת אירוסין

ק"ש הוה ברכות המצוה או לא. הרשב"א סבר שהן ברכות בפני עצמן, אלא שתיקנום לומר לפני ק"ש. והרא"י שאין מברכין אקב"ו לקרות את שמע. אמנם הרמב"ם סבר שהן ברכות המצוה שהרי כתב בהלכות ברכות (פ"א, הל' י"ז) שאין לענות אמן אחר הבוחר בעמו ישראל באהבה כבכל ברכת המצוה שאין להפסיק בין הברכה למצוה. וקשה דהא מפסיקים בין ברכה לק"ש ושואל מפני הכבוד ומשיב שלום לכל אדם, ובשאר ברכות המצוה אם יתן שלום יצטרך לברך עוד הפעם.

והתשובה בזה, שישנם ב' סוגי ברכת המצוה. (א) ברכה על המצוה בנוסח אקב"ו על... (ב) ברכה שמבארת ומוציאה לאור סגולת המצוה ויקרתה, וברכה כזו אינה ברכה על המצוה אלא הברכה היא כחלק מן המצוה.

וברכות ק"ש מבארות הענינים שיש בק"ש, פירוש בקבלת מלכות שמים שבק"ש. שפסוק ראשון היא ציווי על קבלת מלכות ויחודו ית', וכנגד זה תיקנו ברכת יוצר אור ובורא חושך וכו' כי הוא לבדו פועל גבורות, עושה חדשות, בעל מלחמות וכו'. ובאהבת יש ענין של אהבת ה' ולימוד תורה, וכנגד זה תיקנו ברכת אמת ויציב. ומדברנן הברכות עם ק"ש הן חטיבה אחת של קבלת מלכות שמים. ובזה יובן פסקו של הרמב"ם [הל' ק"ש פ"ב הל' י"ג] שבספק אם קרא ק"ש חוזר וקורא עם ברכותיה, משא"כ בשאר המצות שחוזר על המצוה ולא על הברכה.

ומהאי טעמא יובן הא דמפסיק בין אהבה רבה לשמע בשאלת שלום, דמדברנן לא הוה כמפסיק בין הברכה לקריאת שמע, אלא כמפסיק בין ברכה אחת של ק"ש לשניה. ובק"ש נאמר ודברת בס, מכאן שיש לך רשות לדבר בס. [נועי בגמ' טז]. ומשמע משם שבשעה שאומר ברכות ק"ש עוסק במלאכתו מה שאין רשאי לעשות כן בברכת המזון אפילו בברכה רביעית].

וראיה לזה מהירושלמי מגילה [פ"ד, מ"ה] במי שקרא ונשתתק, אם יתחיל השני במקום שפסק הראשון נתברכו ראשונים ולא נתברכו אחרונים, ואי תימא מה בכך הא כתי' תורת ה' תמימה, ע"כ. והלא אינו חסר כלום מתורת ה', שאומר כל הפסוקים אלא שחסר לו ברכת התורה, אלא מכאן שברכת התורה היא חלק מקריאת התורה. ובזה יובן למה אין אמת ויציב פותחת בברוך לא מפני שהיא סמוכה לחבירתה, שהרי ק"ש מפסיק, אלא מפני שהיא כחלק מק"ש, ובק"ש יש שם ומלכות דכתיב ה' אלקינו ה' אחד. וכן ברכת יהללך הוה כחלק מהלל, וישתבת הוה כחלק מפסוקי

דומרה, ולפיכך אינן פותחות בברוך. והא דברכה אחרונה של תורה פותחת בברוך, שאפשר לאומרה אחר קריאת ג' פסוקים של אלופי עשו שאין בהן לא שם ולא מלכות. ומהאי טעמא ברכת הרב את ריכנו פותחת בברוך מפני שאין במגילת אסתר לא שם ולא מלכות.

ויוצא מזה שברכת אירוסין היא מסוג ברכת המצות כברכת ק"ש, וברכת התורה, שהברכה היא כחלק מן המצוה. ובזה נסתלקה קושיית הראשונים למה אין אומרים בא"י אמ"ה אקב"ו על הקידושין, דאז היתה ברכה על המצוה, אבל חכמים תיקנו ברכה שהיא כחלק מהמצוה המבארת סגולת המצוה ותפארתה. ועיי' ברמב"ם ריש הל' אישות. ומצות קידושין באה מחמת קדושת ישראל שנתקדשו בהר סיני.

ובזה אפשר ליישב גם מנהג העולם שאחר אומר ברכת אירוסין ולא החתן, דכיון דמדרבנן היא כחלק ממעשה הקידושין, כמו שאפשר לקדש ע"י שליח, יש לברך ע"י השליח והטעם שלא לבייש את החתנים.

וזהו הביאור בגמ' דמאן דחתיים מידי דהוה אקידושא, שכמו שקידוש אינה ברכה על המצוה אלא היא עצמה היא המצוה, כמו כן ברכת אירוסין לא הוה ברכה על המצוה אלא היא עצמה כחלק מן המצוה. אלא שיש לשאול למה חותמים בברכת קידוש, על זה תירץ רש"י משום דיש בה הפסק כי הוא יום תחלה למקראי קודש, פירוש כיון שאינה ברכה על המצוה אלא גוף המצוה היא הברכה על סגול וקדושת שבת וכברכה כזו יש להוסיף דברים דברכה שאינה כ"כ מגוף המצוה באופן ישר. הוא הדין בברכת אירוסין שתיקנו בלשון קדושה [ולא בלשון אקב"ו על המצוה] מטבע הברכה היא ככרכה ארוכה שאפשר להוסיף בה דברים מקדושת ישראל וכנהנה. ואף על פי שלא הוסיפו אבל כיון שנאמרה במטבע שאפשר להוסיף יש לה דין של ברכה ארוכה.

* * *

הרב ניסן ליפא אלפערט זצ"ל

תשובה בענין ברכת חתנים

מי ששכח וברך ברכת אשר יצר קודם יוצר האדם, אם יכול הוא או אחר לברך ברכת יוצר האדם.

והנה בשו"ע אר"ח סימן מ"ו סעיף ה' כתוב אם קדם וברך זוקף כפופים קודם שברך מתיר אסורים לא יברכנה, ומקורו הוא מדברי רב עמרם גאון הובא בטור כסי' הנ"ל, וטעמו שכיון שנתן הודאה שנוקף לגמרי זה בכלל, דמתיר אסורים נתחייב מיד כשיושב (מג"א), ועל אף שהטור, ורש"ל והב"ח סוברים שיברכנה, סיים המג"א דספק ברכות להקל, וכך היא דעת הגר"א שצייץ על זה עיין במג"א.

והוא הדין וכל שכן בנידון דידן שהרי כשברך אשר יצר את האדם כצלמו וכו' והתקין לו ממנו בנין עדי עד בא"י יוצר האדם, הרי כבר נתן שבת והודאה על יצירת אדם וחווה, ואמר יוצר האדם, ולמה לו לחזור שוב ולברך יוצר האדם.

ומכבר שאלתי את זה כ' האדמו"ר שליט"א והשיב לי שעדיין יש להסתפק כיון שנתקנו ב' הברכות להדגיש הענין של ב' יצירות, עיין בגמ' כתוכות (דף ח' ע"א) ובגמ' עירובין (דף נ' ע"ב) ובפעם השני אמר לי שאין לברך.

ובחפשי בספרים מצאתי בספר עצי ארזים על שו"ע אה"ע סי' ס"ב סעיף א' לאחר שכתב שאין סדר ברכת חתנים מעכב וז"ל, מיהו נראה לי שאם שכח וברך אשר יצר קודם יוצר האדם דשוב אינו מברך אותה, דכין למ"ד כנגד ב' יצירות ובין למ"ד בתר מחשבה ברכה שניה שניתקנה כנגד יצירת זכר ונקבה והיא מעין הזיווג פוטרת הראשונה, עכ"ל. ונתתי תודה בלבי שכיונתי לדעת גדולים.

ומדבריו נראה שעיקר ברכה היא השניה שהיא מעין ברכת הזיווג, ויוצר האדם אינה מברכת הזיווג, אלא אגב שאנו מברכים על יצירת אדם וחווה, אנו נותנים שבת והודאה על יצירה הראשונה של אדם שהיא עיקר ותחילתו כמו שכ' רש"י בכתובות, וכיון שכבר ברכנו על יצירת זכר ונקבה ומעין הזיווג, יש בכלל מאתים מנה.

ולכאורה היה נ"ל שיש לחלק בין שני הלשונות בגמ' כתובות (שם) דלחד לישנא מאן דמברך שית סבר ב' יצירות הוו לפירש"י, והיינו כמאן דאמר זנב היה וממנו נבראת האשה, ומ"ד חמש סבר כמ"ד יצירה אחת הואי, פירוש, שנוצרו דו-פרצופים, ורק נתפרדו אח"כ.

ושוב דחתה הגמ' ואמרה לא, דכולה חדא יצירה הואי, מר סבר בתר מחשבה אזלינן, (דבמחשבה עלה לבראות שנים) ומר סבר בתר מעשה אזלינן.

ועיין ביפה עינים שמיישב פירוש רש"י מקושית התוס', דללשון זה במחשבה עלה לבראות שנים, היינו גופים מיוחדים ממש, ולבסוף נברא אחד (פירוש, דו-פרצופין) יעווי"ש בדבריו, ונמצא שאם אזלינן בתר מחשבה היו כאן ב' יצירות, יצירה אחת במחשבה של זכר לחודא ונקבה לחודא, ויצירה אחרת למעשה שנוצרו בגוף אחד, אף שאפשר שהיו שני פרצופין.

וניחוי אנן, כשלמא למ"ד ב' יצירות הוו דבתחלה נוצר רק אדה"ר ואח"כ נתקנה חוה מצלעותיו, שפיר מברכים על יצירה ראשונה יוצר האדם, שרק האדם נוצר, אבל למ"ד דאזלינן בתר מחשבה, שעלה במחשבה לבראות שנים, זכר לחוד ונקבה לחודא, איפה נרמו ענין זה בברכת יוצר האדם, אדרכה מלשון זה נשמע כאילו רק האדם נוצר ולא האשה, וצ"ל שמיתורא דרשינן, כיון שבברכת אשר יצר אנו מברכים על יצירת זו"ג ומעין הזיווג למה תיקנו לברך יוצר האדם, ע"כ באת הברכה ללמדנו שהיו ב' יצירות במחשבה, וכיון שב' היצירות היו רק במחשבה ולא למעשה לא תיקנו ברכה במפורש עליה אלא רמזו על שני היצירות.

ויוצא מזה נפקא מינה לדינא שללשון ראשון כיון שבירך על יצירת זכר ונקבה ומעין הזיווג תו אין צורך לברך על יצירת זכר לחוד כמו שכשברך ברכת זוקף כפופים אינו מברך מתיר אסורים, אבל ללשון שני כיון שמברכה יתירה אנו לומדים שהיו ב' יצירות, מה לי אם מברך יוצר האדם בתחילה או בסוף, כיון שבתחילה נתקנה הברכה להשמיענו מיתורא שהיו ב' יצירות במחשבה. וביתר שאת י"ל דלמ"ד ב' יצירות הוה, כך היא הסדר הנכון לשבח את הקב"ה שיצר את האדם, ואח"כ להודות שלא רק שיצר את האדם אלא שהתקין ממנו את האשה, ועי"ז יתפעל האדם

מריבוי הטובות שעשה הקב"ה בעולמו, אבל לאחר שכבר בירך ברכת אשר יצר את האדם וכו' ז"א שיצר את שניהם, תו לא מעלה כלום מה שיברך על יצירת האדם לחוד, אבל אם נתקנה הברכה יוצר האדם כדי ללמדנו שבמחשבה עלה לבראות שנים נראה שבא להדגיש שעל פי מדת הדין היא יצירת הנקיבה יצירה עצמאית, ושניהם האיש והאשה נכללו בכלל יוצר האדם, עדיין יש מקום לברך ברכה זו גם לאחר שבירך ברכת אשר יצר.

ואינו מוכרח, וז"ל המהרש"א בחידושי אגדות בד"ה בתחלה עלה במחשבה כו', וז"ל, כענין שאמרו בתחלה עלה במחשבה לבראו כמדת הדין ראה שאין העולם מתקיים כו', כך הוא הענין הזה בתחלה עלה במחשבה לבראות ב' כשאר הנבראים, וכשראה שהאדם כולו קטטה ואין העולם יכול להתקיים כך וצריך שלום ביניהם ושם י-ק ביניהם בראו אחד על שמו של הקב"ה שהוא יחיד בעולמו אולי שיהיה שלום ביניהם כאילו הם גוף אחד, עכ"ל.

ולפי זה כיון שכבר ברך אשר יצר וכו' והתקין לו ממנו בנין עדי עד, להראות חסדי ה' על מעשיו להשריר השלום ביניהם כאילו הם גוף אחד, תו אין צורך לברך יוצר האדם, כיון שכבר נתן שבח והודאה שנבראו כגוף אחד.

ועוד דאם יאמר יוצר האדם לבסוף הרי זה סותר כונה זו כאילו בתחלה בראם בגוף אחד, ואח"כ אמר שכראם כשאר הנבראים.

ומהאי טעמא נראה שאין כאן עצה להזמין אחד שלא שמע ברכת אשר יצר והוא יצרך יוצר האדם, כיון שהברכה נאמרה כלפי החתן והכלה כאילו נאמרה כלפי אדם וחווה, אין להפך את הסדר כלפיהם. וה' שהוא ית' שלום ושמו שלו' ישכון את שכינתו ביניהם וימלא את הברכה שנתסרה.